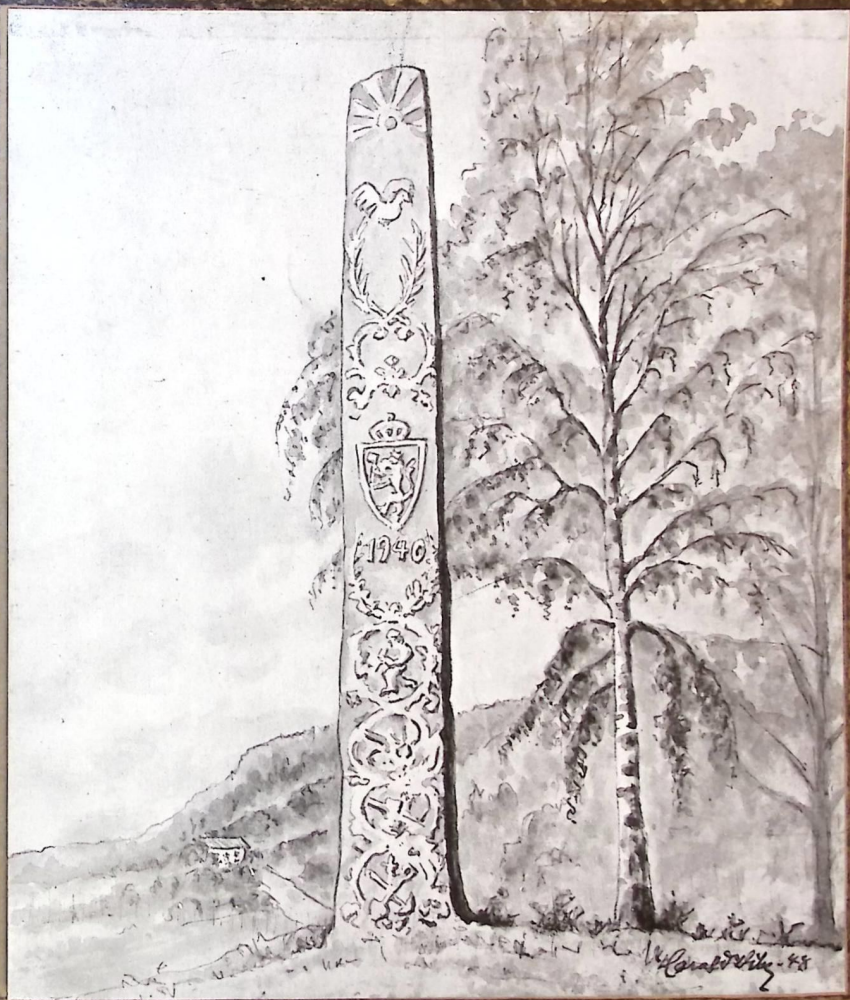

RINGERIKE.

R.V.E.

Tilhører
Ringerikes Museum

RINGERIKE

1948-49

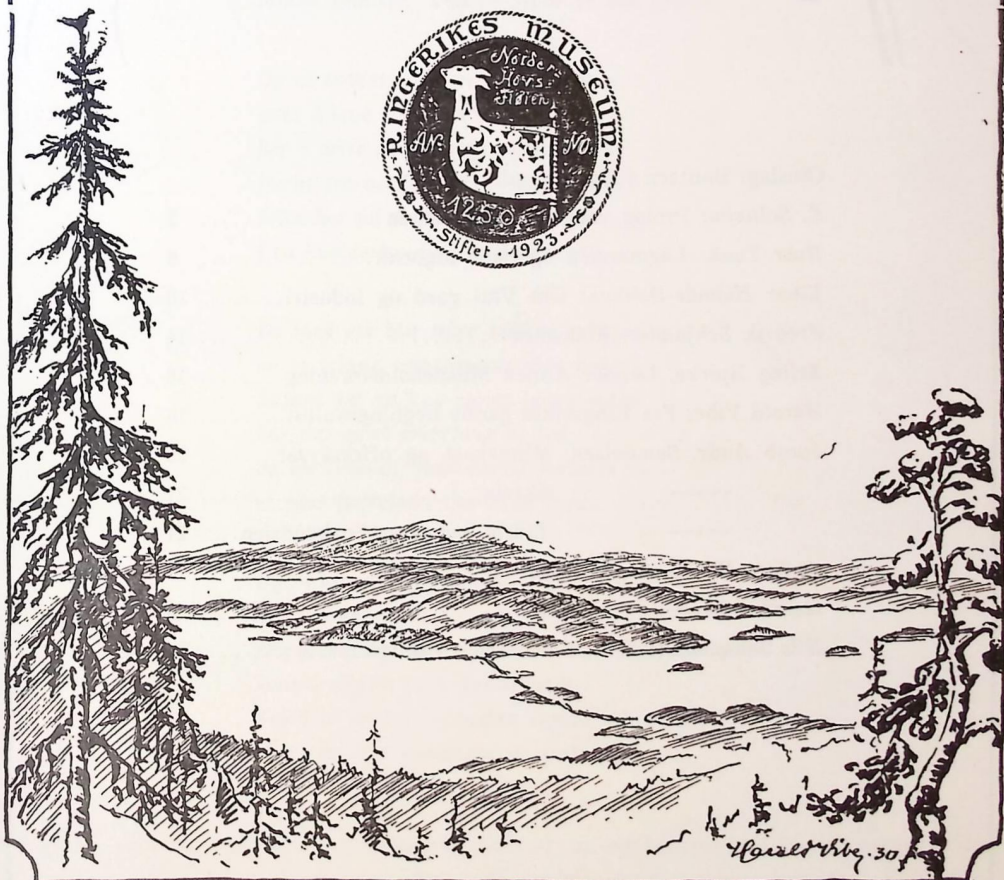
UTGITT AV

RINGERIKES UNGDOMSLAG
OG RINGERIKES MUSEUM

VED

ELLEN HALS

HARALD VIBE – ELLING SKOLLERUD

INNHold

Omslag: Bautaen i Haugsbygd.

<i>E. Solheim:</i> Prolog ved bautaavsløringen	3
<i>Roar Tank:</i> Lagmannen og hans sagbruk.....	6
<i>Einar Heimås-Dokken:</i> Om Viul gard og industri.....	10
<i>Fredrik Schjander:</i> Flaksetra.....	14
<i>Erling Bjørke:</i> Lunder Annex Maadeholdsforening.....	16
<i>Harald Vibe:</i> Fra Ringerikes gamle bygningskultur.....	18
<i>Jacob Andr. Samuelsen:</i> Minnekast og offerrøysar	20
—»— Skreia	21
—»— Eldste Segna om Sökkendalen....	21
<i>Anders Viljugrein:</i> Sølvs-katten i Holleia	22
Gammal bearliste fra Haug.....	23
<i>Nils Johannessen:</i> Folkemelodier fra Ringerike.....	24

Haugsbygda lever.

Ved bautaavdukingen 20. juni 1948.

Over Ringerikes fagre bygder
synger sommeren sin lyse sang.
Overdådig blusser blomsteryret
opp av jordens moderlige fang.
Og en høysang stiger imot bålet.
Livet seiret har ennå en gang.

Vinterens herskerspor er overvunnet,
den har tapt hver skanse den har nådd.
Himlen drysser sol og grødevæte
der hvor bonden trutt sin sæd har sådd
Humlen surrer yr i kløverengen,
lerken svimler. Død — hvor er din brodd?

Og vi tenker: Her er godt å være,
godt å leve — trygt å sette bo
her i disse sommerlyse grender
fjernt fra verdens larm i arbeidsro.
Sitte her på hellen foran døren
i en kveldsstund og la ånden gro.

Da med ett blir våre tanker splittet
av et minne som brutalt slår ned.
Skjønt det alt kan synes lenge siden
har det ennå smertene vi led
da en himmel, flammerød fortalte
at vårt fedreland var uten fred.

Og vi kjenner frysningen i blodet
der vi lammet sto og visste at
prøvens stund var kommet — at vårt hjerte
kanske skulle dø i denne natt.
Svart lå landet — hadde skjult sitt ansikt
og vi sto der ensomme — forlatt.

Kanske sier du at slike minner
skal vi ikke gå og samle på.
Se hvor vakkert hus og grend seg bygger
der hvor alt i gruss og aske lå.
Vi skal leve videre og glemme!
Se hvor himlen skinner sommerblå!

Glemme ja — det onde og det bitre,
men ikke dem som falt i slagets dyst.
De bar også krav på livets gleder
og var av solen til et jordliv kyst.
Menn gikk bort — — der tentes vel i natten
en større sol i deres unge bryst.

Den sol skal bli. Skal lyse over landet,
skal vigsle all vår gjerning — gi den glans.
Skal varme våre sinn og våre tanker,
skal gjennomstråle oss i hug og sans.
Det er den kjærlighet som overlever,
den offervilje som du vet var h a n s.

Så la da bautaen til oss få tale
idag og alltid sine stumme ord
og vitne om til tider og til slekter
at den er dyrekjøpt vårt heimlands jord.
At det å ofre er det høye, store
som skjenker stjerneglans til slektens spor.

Lev så i fred du bygd som solen elsker.
Må himlen signe deg i alle år
og nyskapt løfte deg i sommerdagen
så fager grøde gror i dine sår.
Slik skal du minne oss om livets under,
at det forblir om vi i mulm forgår.

ELLING M. SOLHEIM.

Lagmannen og hans bruk.

Av Roar Tank.

Et glimt av Ringerikes historie.

I 1600-årene, kanskje især omkring århundrets midte, møter vi en rekke merkelige personligheter i Norges økonomiske og politiske historie. Fogder som slo under seg store jordegods, skoger og avgifter, som *Hans Stockfleth* og *David Sinclair*, kjøpmenn som *Anders Madsson* i *Tonsberg* og lagmann *Werner Nilsson* i *Fredrikstad*. En enkelt bringer oss til å stanse. Vi vet ikke riktig ved første møte om han var bare en hensynsløs handelsherre, eller om han kan regnes mellom de byggende stormenn i Norges historie.

Det var lagmann *Jørgen Philipsson*. Det har vært sagt at han «sandsynligvis» var «af dansk Herkomst». Denne *H. J. Huitfeldt-Kaas'* oppfatning slutter *Edvard Bull* seg til: «Om hans opprindelse er ikke noget sikkert kjendt; men han var sandsynligvis en indvandret danske som var kommet til Norge som skriver, som saa mange av «les nouveaux riches» i det 17. aarh.» *Alf Collett* nevner *Jørgen Philipsson* bare et sted, som Christianias rikeste mann:

«I 1ste klasse, med en daglig skat af 1½ Rdlr., stod kun en Christianiamand, nemlig Lagmand i Oplandene og senere Medlem af den norske Lovkommission af 1682 *Jørgen Philipsson*, der regnedes for Byens rigeste Borger.»

Vi kan bare si at vi ingen antydning har om hans herkomst. *Philip* var et kjent navn i Norge helt fra før år 1400, både det og navnet *Jørgen (Georg)*, som er mest kjent i formen *Yrjar*, er gamle helgennavn i Norge og er intet tegn på utenlandsk herkomst.

På en helt annen måte så den eldre generasjon på ham. Historikeren *Jens Christian Berg* tenker seg muligheten av at *Jørgen Philipsson* har skrevet den kjente innberetning om «de norske Bønders Manddom udi Gudbrandsdalen», da to kompanier fra Gudbrandsdalen i 1658 drog over Dovre og gav støtet til at nordmennene gjenerobret Trondheim etter Roskilde-freden. Og brevskriveren sier selv at han tilskyndet til denne marsj. I en avhandling som professor dr. *Yngvar Nielsen* gjenopptok fra sin ungdom, trykt i 1897, mener også han at det var fogden *Jørgen Philipsson* som trådte i spissen for bøndene i Gudbrandsdalen;

han mener at styrken var hele 5—600 mann, og at det var hele dalens gamle lokale vern med to bondekapteiner (*Hans Paulsson Tolstad*, *Vågå*, og *Christen Nilsson Bø*, *Gausdal*) for nordre og søndre kompanier. *Jens Christian Berg* mener at *Jørgen Philipsson* til belønning fikk privilegium på Lesje-Verker, riktignok sammen med *Jorhum Irgens* fra Amsterdam, som vel har satt penger i verket. At verket ikke blomstret, og at eierne fikk meget strenge kongebud senere om ikke å la det falle, det ble en annen sak. Prilegiene av 19. november 1660, 6. april 1673 og 23. september 1674 strakk ikke til, og eierne solgte Lesje-Verket til en hollender *Peter Schielbech*, som gikk fallitt og av *Jørgen Philipsson* ble satt inn på Akershus festning. Verket ble solgt igjen, denne gang (1692) til et konsortium av trøndere. *Jørgen Philipsson* var største kreditor i boet.

O. A. Øverland har også fortalt om den gamle lagmann, fra hans korte fogedtid i Gudbrandsdalen. Han anfører hans fienders beskyldninger for bestikkelighet og for griskhet. Det kan imidlertid i motsetning til dette nevnes at alle andre kilder nevner hans hustrus formue som grunnlaget for *Jørgen Philipssons* store rikdom. Fogdens hatske fiende var en prest som mente seg å ha rett til Lesje-Verkets grubedrift. Vi vet om *Jørgen Philipsson's* hustru at hun het *Anne Berntsdatter*, søster av fogden *Nils Berntsen*, i 1644 foged i Lier, fra 1648 i Hadeland, Toten og Valdres. Da *Jørgen Philipsson* ektet henne i 1656, altså året etter at han ble foged i Gudbrandsdalen (1655), var hun enke etter rådmann *Jacob Eggertsen Stockfleth* i Christiania (død 1652). Hennes sønn i første ekteskap ble *Jørgens* arving, da hans ekteskap var barnløst. *Jacob Stockfleth* hadde vært foged i Land og Valdres. Han fikk, ganske som *Jørgen Philipsson*, en svoger til etterfølger i fogderiet.

Jørgen Philipsson bosatte seg i Christiania, ble i 1669 22. oktober viselagmann, så lagmann i Oplandene og Hedemarken, assistentsråd ved Oberhofretten i 1684. Han døde i 1693,

Skog hvor det aldri er hugget. Skogen er 3—400 år gammel. Fjell-lia i Aadalen.

hans hustru døde i 1704, begravet i Bragernes kirke 16. april. *S. H. Finne-Gronn* mener at *Jorgen Philipsson* alt i 1655 kjøpte lagmann *Niels Hansens* store herskapsvåning for der å feire sitt bryllup 17. februar 1656, i det senere så kjente gamle Waisenhus, Kongens gate nr. 1. Han har da neppe tenkt å bli lenge i Gudbrandsdalen. I Christiania har han hatt sitt hjem. Han drev sine store skoger som så alminnelig den gang bare som forretning, ikke med hensikten å danne sammenhengende eiendomskompleks. En enkelt gang nevner kildene ham som medreder i det eldste defensjonsskip «Christiania». Ellers begrenset han seg til trelast. *Jens Christian Berg*, som sier han har sin viten fra *Abraham Kall*, sier at *Jorgen Philipsson* var «en formuende og i sin Tid en meget anseet Mand». Et trekk som vitner smukt om den gamle lagmann og hans hustru, er de to legater de innstiftet i sitt testamente av 1. juni 1685, arvingenes fundats 9. januar 1705. *Anne Bentsdatters* sønn iførste ekteskap, etatsråd *Hannibal Stockfleth*, fastsatte at én del skulle gå til Hospitalet, én del til Katedralskolen. Legatene er forminket ved salg av jordegods, opprinnelig til sammen 4500 rdlr., i 1858: 756 og 1500 spdrl.

Vi får et overveldende inntrykk av hans foretagsomhet. I samtidens utrykte kilder er han en av dem som griper til da kronen i slutten av 1650-årene pantsetter krongodset. Vi kan ta en enkelt skogrik bygd for oss. I Modum hadde han pant i elleve gårder, fra starten «for hvis forsikring (han) til militiens underholdning udi seneste krig gjort haver», heter det i 1661. Ved flere er det sagt at gården har bjelker og master, tømmer og små-

last. Tilsammen var det 104½ lispund mel (Gulsrud, Overn, Natvet, Bjertnes, Askerud, Aasen, Bålerud, Bottolfsbråten, Bjørndalen, Skreppen og Karsbøen). Han hadde ikke sagbruk på Modum.

Men går vi til Ringerike, da møter vi ham i all hans velde. I 1661 får vi vite at Ringerike hadde 44 sagbruk, derav var 3 privilegerte «*Jorgen Philipsson* tilhørig», altså skattefrie. På Lesja fikk han rett til sette-ved til jernverket, hvis rettigheter respektertes. I 1662, 16. februar, tok *Jorgen Philipsson* sterkt til orde mot sine uvenner, på svogeren foged *Jens Madssens* og egne vegne. Stattholderen imøtekommer hans krav om å få en annen dommer enn den som nå har saken og er «udi sagen interesseret». Samme år, 25. september, klaget «*Svend Jensson aff Ringerige*» og fikk rett i at *Jorgen Philipsson* ikke må røre høyet eller havnen på en ødegård så lenge saken er for retten. Samme høst måtte *Jorgen Philipsson* dra til København for å søke å fastholde skattefriheten for sine sagbruk på Ringerike, og fogden fikk beskjed fra stattholderen om at han skulle vente med å kreve skatt på sagtømmeret fra de sagbrukene. I mars 1663 er *Anders Gullerud* fra Ringerike i Christiania hos stattholderen og klager over *Jorgen Philipssons* sagfoged, men får vite at han får gå rettens vei. *Jorgen Philipsson* hadde kjøpt den nevnte ødegård i Norderhov av borgermester *Niels Lauritzson*. Det var den samme leilending *Svend Jensson*, som er nevnt; lagmannen hadde dømt til leilendingens fordel, så stattholderen gir foged *Jacob Luth* beskjed om å respektere dommen. Det er vist Setrang det er tale om. *Jorgen Philipsson's* sager på Ringerike var Knæstang- og Viulsagene. De er nevnt både som 3 og som 4 privilegerte sagbruk. Med de andre sagbrukseiere mistet han tiendefriheten fra 1. januar 1681. Motgangen nådde også *Jorgen Philipsson* i hans siste leveår, da regjeringen lot prokurator *Reinholt Wordemann* i København på kongens vegne anlegge sak mot ham. Det gjaldt eiendomsretten til en almenningsskog, og saken ble henvist til en særskilt domstol. Den ble ikke pådømt i *Jorgen Philipssons* levetid, og vi har bare, som vi skal se, et minne om den ti år etter.

Har vi ikke noe egenhendig dokument som kan bringe oss i umiddelbar samtale med den

gamle lagmann da han sto i sin sterkeste virksomhet, full av foretagsomhet? Jo. Det er nevnt i *Tord Pedersens* bok om Drammens historie. Da det forteler mer om Ringerike enn om Drammen, tør det være umaken verd å gjengi det her. *Jørgen Philipsson* hadde i sin tid vært knyttet til stattholderembetets kontor som skriver, før sin foged-tid og før sin krigerske marsj mot Trøndelag i 1658.

I februar 1671 var *Jørgen Philipsson* i København. Stattholder *Gyldenløve* var nok i dette år aller mest opptatt av å more seg sammen med sin yngre halvbror, kong *Christian den femte*. Men han fikk tid til å ta nådig imot den norske vise-lagmann. Nok var stattholderen reist fra Akershus nettopp da utnevnelsen skulle finne sted. Men han har allikevel kjent ham. *Gyldenløve* hadde selv kjøpt overveldende meget skog og jord i Norge og sto foran organiseringen av enda mer. Han har sikkert sympatisert med og hjulpet til med dette forslag. Datidens norske styre var både interessert i å få inntekter av trelasthandelen og i å søke å ta vare på skogene så de ble skånet. Dette forslag stemmer nettopp med stattholderens egne meninger.

Her møter vi da *Jørgen Philipsson* som teoretiker og som praktisk forretningsmann i en og samme person. Her er han i en nyere tids språkdrakt:

Allernådigste Arve — Herre og Konge.

Såsom skogene og trelasthandelen søndenfjells i Eders Majestets rike Norge er den fornemste frukt som (for)aarsaker den anseelige skipsfart, fra alle nasjoner, (som) landet beseiler, hvorved ikke aleneste Eders Kongelige Majestets store intrader udi tollen og tienden er tiltatt, mens undersåttene næring i adskillige måter (er) merkelig gavnlige, idet én del nærer seg av tommerhugsten og (dens) fremkjørsel av skogen, andre med fremkjørsel på sagene, dagarbeide, kjørsel og flotning, item med bortkjørsel og dens utførsel igjennem de ferske elver, førenn de kommer til skipshavnene, hvormed de kan fortjene penger til deres skatter og rettigheter, — uten hvilket det vil falle største del besværlig at utrede.

Mens eftersom de skoger som var bekvemmelig forhånden er nesten uthuggen, så det lar seg anse på mange steder å bli mangel derpå herefter, hvorover er å frykte Eders Majestets inkomster (som) undersåttene næring, merkelig vil avta, såfremt annen middel ei påfinnes. Og om (enn) skjönt der vel finnes mange steder langt borte i landet fra sjøkantene i fjellmarkene temmelig avliggende samt ubekvemhet ser med profitt kjøres og utføres, hvorover det har hvilt fruktesløs fra begynnelsen og ennu, ja av skogild og usedvanlig storm og ørender ombleser og på

Et Vasshjul, „kvernkall“.

Gammel primitiv saginnretning i Hedalen.

steden rodner, Eders Majestet og landet til ingen nytte.

Dog allikevel mener jeg på nogle steder kunde det praktiseres å utbringe med makt av vann og invensjoner av bygninger, mens ikke uten store pengers bekostning og arbeide, hvilket ikke består bøndernes makt eller formue. På en del sådanne steder udi fjellmarkene udi Ringerike, Valdres og Hadelands fogderi er jeg bekjent hvor der nogle mile fra de ordinære elver temmelig tommerskog finnes, hvilket — som før er meldt — ei kan komme til nytte med mindre nogen derpå stor bekostning vil eventyre og anvende med klipper å brenne, atskillige bygninger såsom dammer, sluser, elverne og fossene å bebygge samt andre, hvormed de ferske vanne som udi fjellmarkene finnes, kunde om høsten og foråret når den store sne smelter og vannflodene oppvokser, — hoit øpdemmes og tommeret da med samme kunde slippes igjennem slusene, hvorved de små bekker av overflodig makt av vann kunde utskjære sig udi dyb(d)en, opfylles og ved

43

Almauandigste Arvehus
og Konge,

Jeg Kongen og smaa Landgjæverne
der findes i Eders Majestæts Rige, som
for minste Frihed, som ogsaa for minde
og Frihed, som alle Nationer i Landet
fjæver, som end ikke alle Nationer i
Konge. Jeg er for indtræder ind; Station
og Landen er til højt, men under
hans Hænder i et fælles maaten
ind gæveligt, i det man skal medbringe
af Sommer frugt og det som vil
af Arven, samt med frugtfuld på
Kongen, Jeg er ind, til det og for
ning, som med indtræder og det vil
feligjæverne for den Arven, som ind
men til det for Arven, som med ind
som Konge til Arven og det vil
der, men indtræder det vil indtræder
for indtræder i
Hans Majestæts Rige, som med
indtræder for Arven og det vil
for det indtræder for Arven og det vil
at Arven indtræder for Arven og det vil
som Arven indtræder for Arven og det vil

1871, 1872, 1873
Jørgen Philipssøn Rind og Tross
Lette, Indlæst i Apoteket

den invensjon ved makt og igjennem de trange bekker til de store strømme kunde utbringes et utera.

Dersom Hans Kongelige Majestet derfor nådigst vilde behage at jeg må privilegeres hvor sådanne stæder findes med efterskrevne privilegium. Da erbyder jeg mig derimot på min egen bekostning og eventyr dermed å anfange og sådant udi verk stille.

1. Begjæres underdanigst: at jeg de elver og strømmer som udi Lands Prestegjeld utfaller imellem tvende gårde, nemlig Syndre Landsdahlen, mig selv tilhører, og Nørdre Landsdahlen, må bebygge uten nogens innpas eller forhindring — dog aldeles ingen til skade på eng eller aker udi nogen måter.

2. Deslikeste mellem Adahlen og Hadeland ilikemåter å bebygge de elver og fosser som kommer i de vanne (som) kalles Wels-vanene og utfaller igjennem Heens elv ved den gård Heen på Ringerike, desslikeste Store og Lille Samsjøvanne sammesteds. Item den elv som rener udi-gjennem Hedalen i Valdres udi et vann (som) heter Spiell.

3. Alle de små elver udi Sognedalen og Adalen udi Ringerikes fogderi, samt udi Lands og Grans prestegjeld udi Hadelands fogderi, — ilikemåte å bebygge

hvor der kan finnes leilighet og anledning at tømmer-skoger fra utmarker og fjellmarker som ikke hittil har kunnet vært kjørt til stranden, kunde ved sådan invensjon og bygninger iværksettes og utbringes. — Jeg da likervis må ha frihet dertil uden nogens forhindring som foremeldt.

4. At jeg måtte tillates å ta med meg innenlands participanter, hvem der har lyst å eventyre sine penger med mig, om jeg befant verket vilde falle mig for tungt å bekoste og fortsette.

5. At jeg og participantene og vores arvinger, som denne store bekostning gjør av egen midler, må derimot nyte første kjøp på alt hvis tømmer ved sådan invensjon og bygning kan fra all sådan bebygde steder utbringes igjennem de småelver som bønderne med rede penger eller hvad de begjærer, skal betales efter billig takst på de steder det leveres, satt blir eller som vi kan forlikes om.

6. Item ingen må hugge og arbeide på de steder uten de skal være pliktig å selge det (til) participantene som dess store bekostning og arbeid derpå anvender og stedse med bygningen holde vedlike og bekoste skal.

7. Hvad tømmer således utbringes kan over dess nødterft som til egen sager behøves, måtte fri tillates å selge igjen til Eders Majestæts undersätter i Drammen og Christiania eller andre steder udi riket. Andre friheter begjæres ikke, ansende såfremt sådant vil lykkes å angå, da formeres Hans Majestæts inkomster i talen og tienden derved merkelig, item bøndene og andre undersätter i deres næring noget gavnlige, i dets sted alt dette hittil ingen til nytte fruktesløs hviler og på steden liggende henrätner.

Gud av Himlen holde sin beskjærmelse over Eders Majestæts og det ganske Kongelige Arve-hus.

Eders Kongelige Majestæts
allerunderdanigste tiener.
Jørgen Philipsson.

Hafnia d. 12 februar 1671.

Mig siunes at supplicantens andragende om det således verkstellig gjøres, Eders Kongelige Majestæt udi tollen, så og undersättene til gagn og beste kunde komme, hvorfor det allerunderdanigst til nådig dispensasjon demitteres, helst efterdi han vil svare til, om det nogen skulde være til præjuditz og skade.

Hafnia den 26. februar 1671.

W. F. Guldtenlew.

Den original allerunderdanigste supplikasjon hvorav dette er en rigtig gjenpart, haver jeg til mig annammet for å bruke den udi Hans Kongelige Majestæts sak imot avgangne assistensråd Philipssens sterbbo, som ved prosessens ende skal vorde uskad tilbakelevert.

Kiøbenhavn den 21. martz 1702.

Brygmann.

Språket i den lange skrivelse kan gi visse opplysninger om Jørgen Philipssøns nasjonalitet. Former som *arbeid, berger, steden og elver* kan tyde i retning av norsk herkomst. Hva han egentlig mener med *ørender*, er ikke klart. Kanskje det er det gamle norske *ørendi* eller

RINGERIKE

orendi, med adjektivet *orend*, altså om døende skog. Men vi har intet i målførene som minner om dette ord. Det er allikevel ikke nødvendig å ta disse ord som bevis. Han kan ha lært ordene i Norge, eller han kan ha hatt en norsk skriver.

Fremmedordet *eventyr* bruktes i datidens språk om det vi kaller *risiko*.

Er det mulig å trekke en linje fra Jørgen Philipsson til navnet Brygmann? Brygmann er det tyske familienavn Brüggemann. Det er kanskje den kjente Ulrik Frederik (1671—1735), som i 1693 kom til Norge som offiser, og som fikk avskjed ved dom i 1717 og to år etter fikk obersts karakter. Hans far, som ble adlet i 1680, fikk ved ekte-skap Ulriksholm på Fyn og to andre herregårder. Etter hans død i 1686 ektet hans enke en tysk oberst, som så ble eier av de tre herregårder. En bror av Ulrik Frederik Brüggemann var oberstløytnant (*Godske Hans*, død 1737). Er det ingen forbindelse mellom Ulrik Frederik og Jørgen Philipsson? I 1702 ennå ikke. Men i 1705 ektet Ulrik Frederik Brüggemann jomfru *Anna Stockfleth*, som var datter av Jørgen Philipssøns stedsønn etatsråd *Hannibal Stockfleth* og *Cathrine* Margrethe Skougaard. Så lunefull er de veie som de gamle tiders formuer vandret. Som *Søfren Andersson* av Rægevig's formue spredte seg og nådde helt til baroniet *Løvenborg*, således vandret de to norske fogders sammenlagte formuer til en fortryllende liten herregård på Fyn og bygde dens vakre hovedbygning: *Elvegaard*. Der stod over stuehusets hoveddør en sten med innskrift på tysk: «An. 1721 hat Obriste *Ulrich Friderich v. Brügmann* und seine libe Frau *Anna v. Stockfleth* dises Haus fon Grunde gebaut.» Fru *Anna* måtte som enke selge gården i 1745. Kvepsten herjet, og gården kom på borgerlige hender, en meget begavet borger, husmannssønn av fødsel, ble herre på gården hvor obersten hadde hatt sin trehest, datidens uhyggelige strafferedskap mot gårdstjernerne til skrekk og advarsel. Elvegaard tilhørte i tre ledd denne borgerlige familie. To ganger var det alvorlige opprørsforsøk av bøndene. Men under tredje eier — *Vedel-Simonsen*, den kjente historiker var idyllen fullkommen. Da utga han til og med gårdens historie. Glemte var nå lagmann og foged og hans pengestrev,

*Jeg findes at Suppl. antagende om det
stads- og amtshovmand, L. S. M. ind
Solten, fra og Amtshovmand, min til gavn
og borte andre som, hvorfor det alle
inter. til den. desponation om det,
vi, selv afførte, fandt til januar til, om de
nogen finder var til præjudic og stad.
København den 21 Febr. 1702.*

J. F. Gulderden

*Det original til rimbrødning til Suppl.
cution, hvor af det er en rimiglig gavn,
part, som jeg til mig ammannet,
for at bringe dem til gavn som
den imod affgangen Afsponty laad thi
lippens forber, som indtægter om
det var i - stad høveder som det,
København den 21 Martij, 1702*

J. F. Gulderden

Kilder:

Cancelliet, realistisk ordnet afdeling, pakke 22 b, Riksarkivet, tilveiebrakt av *Eling E. Elsrud*, Budstikken, 3die aargang, s. 502, 5te aargang, s. 115, Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie, Andet Bind, S. 511—512, Sjette Bind, S. 198, Historisk Tidsskrift, Anden Række, Kristiania 1886, s. 1—50, Personalhistorisk Tidsskrift, Anden Række, A. bind, Kjøbenhavn 1889, S. 205, Meddelelser fra Det Norske Rigsarchiv, Første Bind, Christiania 1885, s. 84, 91, 97, 374, Statholderskabets Extraprotokol af Supplicationer og Resolutioner 1662—1669, Første Bind, Christiania 1910, S. 12, 180, 227, 296, 449, Dansk Biografisk Lexikon III. Bind, S. 188, XIII. Bind, S. 97, Alf Collett, Gamle Christiania Billeder, Ny udgave, S. 398, Yngvar Nielsen, De gamle Kampe om Trondhjem (i Trondhjem i Fortid og Nutid), Horten 1897, S. 214, J. Kraft, Norges Beskrivelse (1ste Udgave), B. II, S. 98, Norsk Slekt-historisk Tidsskrift, Bind I, s. 190, 245, Bind II, s. 321, 324, Tord Pedersen, Drammen, Anden del, Drammen 1921, s. 41—42, 54, 59, Norske Stiftelser, Tredje Bind, Christiania 1858, S. 144, 200, 947, E. H. Lind, Norsk-isländska dopnamn, Uppsala 1905—1915, s. 833, Den store Landcommission af 1661 i Riksarkivet, Kristianias Historie, Bind II 1624—1740 av Edv. Bull, Oslo MCDXXVII, s. 251, 285, 448, Den norske sjøfarts historie, I bind, Kristiania 1923, s. 429, Fr. Aug. Wessel Berg, Kongelige Rescripter, Christiania 1851, Første Bind, S. 3, 235, 236, Prospecter af danske Herregaarde, 5te Bind, Kjøbenhavn 1851 og 8de Bind, Kjøbenhavn 1856.

Om VIUL gard

Av Einar Heimås Dokken.

og industri.

Viul gard, må ifølge Kristen Døsslands historiske gissninger og granskninger være en av Østlandets eldste gardar. Han mener å kunne føre navnet tilbake til våre aller første innvandrere Goterne (Göter), som var en avleden gren av 10-stamme folket, som allerede flere hundre år før Kristi fødsel hadde innvandret her i Norden. Viul, Veel, kan føres tilbake til navnene Jahve, Eljon — Gudsdyrkerne.

Og vi kan da tenke oss at de første innvandrere som levde av jakt og fiske nettopp her ved elva og fossestrykene hvor stor-auren vellet seg og de frodige dalsider hvor sikkert storviltet levde i rike mengder, fant et ideelt sted, hvor de så ble og gjenkalte stedet etter sin høyeste gud Eljon, — et hellig sted.

Det er ikke stort som nå minner om de gamle rydningsmenn og jegere. Kanskje er det bare hullene etter de gamle dyregraver oppe på Viulmoen som bærer oss lengst attende i tida.

Vel. Tider har gått og Viul vart en av Ringes rikeste gardar. Det bestod frå eldste kjente kilder, både av det nåværende Viul, Egge, Myhre og Askildsrud. Seinere er disse gardar gått vekk ved utgifte og deling mellom søskende i familien Strands tid. Med det materiell som er noenlunde lett tilgjengelig kan vi følge Viuls eiere tilbake til 1600-åra. Omkring midten av 1600 kjøpte den kjente foregangsmann på trelasthandelens område (se art. om trelasthandelens oppkomst annet sted i nærværende hefte) Jørgen Philipsen, Kristiania, Viul. Han såg sikkert de store verdier i Viuls skoger, og slog det derfor til seg. Vi kan gå ut frå det var livlig trafikk ved sagbrukene ved Viulfossen dengang i årene fram til 1696 da Philipsen døde barnløs. Seinere vart Viul drevet av Philipsens enke, Anna Berntsd. Denne hadde en sønn etter tidligere ekteskap, Hannibal Stockflet, som så vart eier. Sia kom dennes sønn Fredrik Stockflet som eier. Etter dennes død eiedes Viul av en Walker (og sia av Lars Grefsen frå Hadeland. Disse sistes virksomhet på Viul kjenner vi lite til. Men etter denne tid kommer

Viul igjen over på initiativrike hender med livlig foretagsomhet. Og det var vel frå den tid vi kan si at Viul som industrisenter begynte. Det var Johan Krefting som nå overtok de Viulske herligheter, gardar, skog og fossefall. Viul var således i Kreftings tid ilignet 250 spd. i den tvungne sølvskatt 1816, og det var bare en gard i Norderhov som hadde den større.

Johan Krefting anla i 1814 spikerfabrikk (eller spikersmie) ved Viulfossen. Den hadde to spikerhamre og produksjonen kunne drives opp til 14—15 tusen pr. dag med 24 arbeidere. Dette var vel en produksjon som var svimlende etter datidens målestokk. Videre anla Krefting Skjæreverk for jern, jernet kom frå Sokndal jernverk og det vart, heter det, opptil 2 skipund jern i timen. Men på Kreftings tid kom det opp både teglverk, sortkrittfabrikk og tjæreovn. Foged Ivar Wiel skriver 1743 om det sorte fjell på Viul følgende: «Ved Violl findes et rødaktig Bjerg, hvori gaae Årer af sort Steen, der er så løs, at man kan rive den i Olie, uden videre at brænde den, og bruge den isteden for Sværte, som er prøbet.» Møllebruk har det vært frå lange tider attende ved Viulfossene og er blitt drevet fram i vår tid. Martin Larsen, forhenværende brøttningsmann i Randselva gjennom en hel generasjon, kan således fortelle at i hans barndom var det livlig virksomhet på mølla. Det var opptil 10—15 hester på dagen. Mest var det bønder oppe frå Hadeland som mol her. De kjørte over Eggemoen eller Viulmoen og ned Grinabakken. Martin Larsen kan også fortelle at det i gamle dager var brennevinshandel på Viul, i plassen Neset. Her kjøpte faren og brøttningskarer brennevin til 8 skilling potten. To møller og Stampe, hvor det vart stampa vadmél var det, sier Larsen.

Tradisjonen etter Krefting forteller at det var en uvansterk kar, en kjempe! Utenfor porten til gården sto i den tid en stor lønn som strakte en sterk grein ut over veggen. Når

Krefting kom ridende utenfrå og var i godt humør pleide han å spenne benene sammen under hesten og hugge tak i grenen og så løfte både seg og hesten opp i lufta så de hang og slang.

Det fortelles også at Krefting engang i Oslo holdt en tønne øl — 80 potter, i hendene og drakk som av et spann!

Men det største karstykket gjorde han sikkert dengang hans bror var dømt til å lide døden i den Spanske Jomfru borte i Danmark. Krefting stolte på sine krefter og spurte sin bror om å få lov til å reise i hans sted. En gammel lov sa dengang at den som greide å motstå den Spanske Jomfru i live, den skulle være fri mann. Det fortelles at den Spanske Jomfru hadde en arm av jern som kom ut og trakk den dømte til seg og så kvalte den mellom sine vegger.

Krefting kom på retterplassen hvor militære og øvrigt sto oppstilt. Krefting vart ført fram. Men da Jomfrua rakte jernarmen fram for å gripe ham hugg han tak i armen og slet den av.

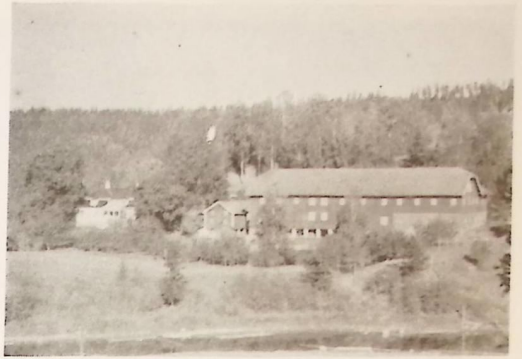
Han var fri og reiste som fri mann attende til Norge. Og han hadde reddet sin bror. Men etter denne hendelse skal ikke den Spanske Jomfru ha vært i bruk mer.

En var det som var sterkere enn Krefting, og det var snekkeren oppi Grinastua, en av plassene hans. Det het at han skulle svare arbeidsdager nede på gården slik som de andre husmennene. En gang hadde han nok ikke kommet i rett tid, og da han så en gang kom eller traff Krefting,* fiket denne til ham. Snekkeren vart nok likevel ikke råkt særlig hardt denne gang! Han kom seg heim noenlunde helskinnet. Men på Viul kom det ord ut at han var helseslått. Og lenge varte det ikke før det kom spørsmål etter ham frå Krefting, og da han hørte at han skulle ha skamfært snekkeren vart det brakt opp til ham mat og gode saker. Men når ingen frå garden var å se var snekkeren på verkstedet sitt og arbeidet.

På Viul førtes i Kreftings tid et stort og gjestfritt hus. Det manglet ikke noe på datidens luksus. Bebyggelsen var fin, det fortelles således at i hans lysthus ned mot fossen var innlagt både varmt og kaldt vann.

I 1839 kom Viul over til Mads Strand frå Krødsherad. Denne familie vart eiere av Viul

* Dette hendte på Akershus.

Viul 1948.

fram til 1891. Og denne tid var det at Viul vart skilt med Egge og Myhre, som kom over i andre Strand-barns eie.

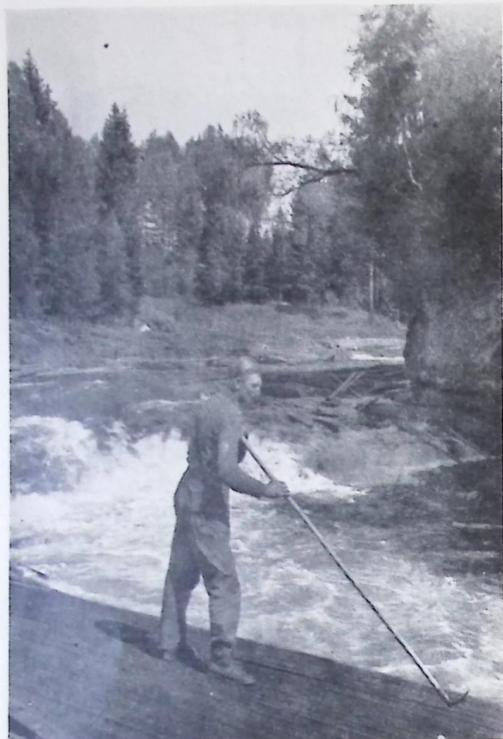
Det går en versjon om at Mads Strand kom til auksjon over Viul kjørende med en blakk, sint hest og karjol. Kommet fram bant han hesten, foret den og tok så sin lærskeppe og hengte på hestens bogtre. Ingen kjente denne mann og ingen tok ham for kjøper og fremtidig eier av Viul. Men denne fremmede kar begynte å følge med i budene og til slutt vart auksjonarius lei av ham og slog til.

— Så var det kausjonen da? spurte auksjonarius.

— Jeg tenker skreppa kausjonerer for meg jeg,» svarte den fremmede, som rusla bort til den sinte hesten etter skreppa. Garden betalte han så kontant.

Familien Strand var arbeidsomme og velaktede bondefolk, som drev garden med bondens pågangsmot og flid. De var av bondeætt og vedble å være det. Selv den siste av eierne, Reiul Strands enke, som ennå nålevende kan minnes og fortelle om, skildres som ei gardkone, eller ei hjemmets kvinne framfor noe anna. Turid var enke i 19 år før hun døde i 1892. Turid var frå Hovland i Sigdal.

Martin Larsen forteller at Turid var stor og kraftig og før. Hun veide sine 150 kg. Men likevel hadde hun ikke vondt for å gå og tok stadig turer omkring på eiendommen. I sin tid var hun eier av stor formue, og hun dreiv også rein bankvirksomhet med å låne ut penger mot renter. Hvert år ved nyårs tid var det oppgjør med stedets husmenn. Hun satt da og såg over regnskapet i sin store og allsidige protokoll. Men om det var aldri så mye som skyltes henne, sa hun gjerne: «Jeg tenker

En brotningsmann står foran „Helvete” i Askildsrudfossen. Det var her Ola Fåfeng begynte på reisa si.

vi gjør slik jeg,» og så gjorde hun en tykk rød strek over regnskapet for det år.

Så for de husmennene var det nok om å gjøre å få ut mest mulig fra hovedgården i årets løp.

Det fortelles at Turid Strand hadde svært liten omgang med distriktets andre storfolk. Men når hun kom til byen var det nok de fleste som kjente henne og gjorde ære på henne. Viuls hester var i Turids tid bekjente. De var store, raske og kraftige, og brune eller svarte av farge. Turid likte å kjøre fort, men når det begynte å gå så fort at det kunne bli farlig greip hun sjøl tømmene og fikk stagget hestene. Hestene var hennes stolthet.

Når årets avling var vel i hus om hausten holdt hun en drabelig fest for alle sine folk . . .

Besetningen i Turids tid var: 22 kjer og en del småfe, 12—15 sau, 3 overgangsgriser og 6 hester.

Viuls husmannsplasser var på Turids tid følgende: Rankedal (størst og svarte en gutt hele året på gården), Nedre og Øvre Bråten, Skolen, Grina, Ødegård, Bruenden, Jomfru-

stua, Nedre og Øvre Bakken, Svarthølen, Verket, Fintoppen og Nesjordet.

Reiul Strand hadde engang vært stortingsmann. I 1846 sto følgende avertert i Ringeregnes Ugeblad: «Tilkjøbs forlanges: Tvende store velbehandlede færske Bjørneskinker eller Lår kjøbes.»

Og med bjørneskinkene vart det nok et festens bord. Nå i vår tid hadde det vel blitt vanskelig å få tak i bjørneskinker.

Turid Strand solgte året før sin død i 1892 Viul til sin slektning Ole K. Haugan. Samme år lot denne Viulmoen utskifte til Bjørn Strands svigersønn A. N. Skinnes. Og i 1893 solgte Haugan sin gjenværende part av Viulmoen til samme. Så det er frå den tid Viulmoen kom over til Egge gård og sia vart kalt Eggemoen. I stedet innkjøpte Haugan Knes-tangteigen og Halvardstuen.

I 1894 var Viuls fossefall Askildsrudfossen og Viulfossen solgt til et aktieselskap. I direksjonene var O. Haugan, Johs. Hornslien Land og Anton Bommen. I 1895 vart også garden solgt til samme selskap. Men noen år etter vart A. Bommen eneieier av både gard og tresliperi.

Vi kjenner alle frå leseboken diktet om Ola Fåfeng som reiste på stokken nedover fossestrykene og enda kom velskapt ned. Det var her oppe ved Viul dette hendte, nærmere bestemt Askildrudfossen.

E. M. Færden kalte denne Fåfengs reise ned Askildsrudfossen for et opptrin i et kjempe-drama. Han forteller det således: «En tømmerhaug hadde bundet seg på den øverste av fossens tre fall, og så skulle Ola og en fløter til en morgen sette over elven på to stokke mellom det øvre og det midtre fall for at greie noget på den anden side. Da de så var kommet midt uti elven, ser Ola imidlertid at det er fare på ferde — visstnok fordi tømmerhaugen er begynt å røre på seg — og så hopper han, for først at berge kameraten, ut på et skjær og trækker til stokkene, så den andre kommer lett til land. Imidlertid kommer tømmerhaugen dundrende imot ham, og for ikke at føres med og knuses av stokkemengden så springer han imot den og opp på haugen, til de siste stokker kommer. Da griper han fatt i en av disse for å følge den utover storfallet. Nå er det med dette å bemerke at fjellveggen her danner en noe spiss vinkel med en svær

Viul-fabrikk.
Høje bruk

kulp foran, og følgen herav er at det utoverstyrtende vann fosser tilbake og tar en eller flere stokker med. Denne del av fossen, er nå meget utbedret, men bærer det betegnende navn «Helvede». Nedi her gikk Olas stakk, og da den vel også på grunn av sin vedhengende byrde var av dem som hadde minst lett for å komme avsted, så begynte den straks å gå tilbake. Idet den så kom innunder fossen igjen, så slo vannmassene dene ene ende ned, mens den anden ende vippedes opp likesom et gammelt hespetre, hvorpå den førtes under igjen. Det het, at Ola, hver gang han var oppe i luften, skjøt pusten så sterkt, at de kunne høre det gjennom fosseduren. Men fast holdt han, inntil hans stakk endelig fulgte etter de andre. Tiden, han holdt på her, må ha forekommet kameraten i land enda lenger enn han selv, idet det fortelles, at Ola dengang skulle ha vært i elven ialt i to timer. Men så lenge som det meste av denne tiden har selvfølgelig ingen menneskelig kropp kunnet holde den fryktelige runddans i dette vannhelvete.

Tredje fall er det minste, og Ola kom vel utover her og ned på elven mot Viulsbroen. Men da var han nesten lammet av anstrengelse, og om ikke Anne Bruenden da hadde fått se ham og stukket en raje ut og karet ham i land der, så ville han vært fortapt i Viulfossen. Han kunne nå hverken stå eller gå alene, men to menn som kom til, tok ham en under hver arm og leide ham opp til Annes hus. Her-

under kom Ole Moe, dikterens bror, som var inspektør i Ranselven og en meget religiøs mann, til og sier: «Så har Vår Herre hjulpet deg denne gang også, da Ola.» Men Ola, som imellom måtte døye formaninger av Moe, når han lot det stå vel friskt til både i ord og gjerning, hvor meget Moe ofte satte pris på ham, han var enda så meget seg selv at han kunne legge til: «Ja — og så a Anne Bruenden.»

Viul gard, fossefall og fabrikker eies nå fra flere år tilbake av Bergens Privatbank. Viul har blitt et stort moderne industrisentrum med en årsproduksjon av 80 000 tonn tremasse, en stor moderne emballasjefabrikk, 15 000 H.K. elektrisk kraft er utbygget og 12 000 H.K. er under utbygging. Et stort moderne gartneri med tre drivhus er i de siste år anlagt og ligger under gardens drift.

Viul Hovedgård har flere ganger, sia den i 1767 brente, og i 1772 gjenoppbygd, vært restaurert. Først omkring år 1800, så omkring år 1820 da taket var falt ned. Bygningen var frå først av bygd i Empirestil, med det nye mansardtak vart det nå en blanding av Empire og Ludvig den 16.-stil. (Arneberg). I 1912—13, under Bommens tid, vart garden ytterligere restaurert og 2. etasje innredet.

I 1948 er en omfattende modernisering foretatt under ledelse av arkitekt Arneberg. Garden blir nå en av de mest moderne gardar på Ringerige, men beholder likevel utvendig sitt gamle preg . . .

På veggen i stallen på Viul gard henger i glass og ramme dette vakre diktet tegnet og malt med store snirklede bokstaver:

HESTENS RØST

Eg er ein hest, og kom til denne verden.
Eg var så glad i barndoms skjønne vår.
Eg sprang ved morens side, fram på ferden,
og viste ei min barndom blev så hård.

Nå er eg vaksen, og må ut og slite,
i regn og sludd, og ingen meg forstår.
Og, ofte er det så alt for lite
i krybben min, når eg på stallen står.

Eg kan jo ikke med min røst fortelle,
når du i stallen kommer til meg inn,
at ikke eg i dag kan ut og trelle,
for eg er syk, har vont i kroppen min.

Å — hvorfor tar du med den stygge piskan?
Eg trudde vi var venner du og eg . . .
Legg øret til, forstå min stumme hvisken,
det vil nok lette byrden på min veg.

Du kjørekar som leser disse linjer,
ha hjerte for hestens ve og vel.
Og når i stallen du hesten binder,
husk: — den vil takke deg for kjærlig stell.

Av Fredrik Schjander.

FLAKSETRA

Oluf Næss hadde i 1660-årene bygslet skog og rydningsland i almenningen på Krokskogen av fogden Jacob Luth.

I 1672 klager Oluf til Statholderen over den nye fogden Christen Christensen fordi han har tillatt «finner og andre» å slå seg ned der oppe, og disse nykommerne gjør skade på Olufs bygslede eiendom. Statholderen gir fogden ordre om å sørge for at Oluf får ha sin bygslede plass i fred. — Men av de gamle tingbøkene fremgår det at Oluf fortsatt hadde mange vanskeligheter deroppe. I 1678 anlegger han sak mot Christen og Anders By fordi de ved hugst og seterarbeite har krenket hans rett etter bygselseddelen og Bykarene hevder dessuten at de har seter-rett på Flaksetervollen, mens Oluf sier nei og forlanger at de skal holde seg på Bysetra.

Bygdefolk respekterte vel i alminnelighet rettens avgjørelse i slike stridigheter på skogen. Annerledes med finnene. De holdt jo til der oppe på skauen året rundt og drev med hogst og bråtebrenning hvor det passet dem, og lot kreaturene sine beite hvor de ville. Da finnene ble manntallsført i 1686 har nok Oluf lagt ut om sine bittre erfaringer om dem og sagt sin mening, og det var sikkert ingen som motsa ham. Bygdefolket var helt samstemmige i sin fordømmelse av disse finnene som ikke respekterte andre folks rettigheter i al-

menningen, og som for øvrig skaltet og valtset som om de eiet alt sammen.

Oluf var nå forresten i en særlig utsatt stilling der oppe på Flaksetra. Han hadde nemlig finnene kloss innpå seg. Riktignok ser det ut som den ene av de første oppsitterne i Flaksetra måtte dra sin vei etter oppgjøret i 1672, for i slutten av 1670-årene ligger det en Flakseter-plass øde. Den som hadde hatt tilhold her var Bertel Bertelsen, som dessuten hadde hatt en husmannsfinne, Nils Jacobsen, boende hos seg. Disse to karene har antagelig slått seg ned i slutten av 1660-årene uten noen hjemmel. I 1686 nevnes de ikke i manntallet.

Men Simen Jacobsen Finne, som hadde bygselseddel fra fogden helt fra 1665, var det ikke mulig å bli kvitt. At Simen har sørget for å bli nær nabo til Oluf på Flaksetervollen fremgår av navnet. Han kalles i manntallet for Simen Flagsetter og er den eneste finnen på den delen av skogen som hører under Hole som har et stedsnavn føyet til sit navn. Alle de andre nevnes bare ved sitt for- og etternavn uten steds- eller plassbetegnelse. Simen hadde i 1686 finsk kone og 5 barn og en gift husmannsfinne, Mathis Knudsen, som ernærte seg ved arbeid i bygden. Denne Mattis og hans kone Karen Mattisdatter var antagelig de første som ryddet i Bjørumskogen atskillige år tidligere, men som var fradømt plassen og

hadde måttet dra derfra. En gjør nok ikke finnene urett når en trekker den slutningen at Mattis og Karen slett ikke var husmannsfolk hos Simen på Flaksetra i 1686. De har sikkert uten noen som helst rett tatt i besittelse Bertel Bertelsens gamle plass der oppe. Men det ville det ha vært farlig å gjøre oppmerksom på.

De finnene som ble manntallsført i 1686 har vel ment at de hadde sitt på det tørre. Vi må regne med at ikke så få lot være å komme til tinget den dagen fordi de hadde for lite av hjemmelsdokumenter og for meget av dårlig samvittighet. Nå ja, så særlig god samvittighet behøver heller ikke de manntallsførte å ha hatt, men de følte seg vel så temmelig sikre på at det var vanskelig å bevise hvem som hadde drevet den ulovlige virksomheten som det stadig kom klager over.

Simen ser ut til å ha holdt seg klar av myndighetene, men hans sønn, Ole Simensen, fikk en dom på seg i 1713 for de vanlige finne-synder: ulovlig hugst og beite. Samtidig ble Thor Jørgensen Svartkiend, Anders Sifrisson og Pål Kiella dømt for det samme. Disse tre siste hørte antagelig hjemme på Toresplassen, Matisplassen og på en plass på Midtskogen.

Når vi ser det nære naboskap det ble på Flaksetra med bygdefolk, seterfolk, på den ene siden og finnene på den andre er det rimelig at det nettopp her oppe oppsto flere historier om finnene enn andre steder, og da først og fremst om deres trolldomskunster. Og disse historiene fikk et troverdigere preg enn vanlig fordi fortelleren kunne være en kjent mann som hadde personlig kjennskap til finnene gjennom nært naboskap og som kjente navnene på dem. Herfra har vi de velkjente beretningene om Samuel og Anne.

En sommerkveld kom en kar innom Flaksetra, han var ute og lette etter hester og ville dra videre uten å ta imot Annes tilbud om nattelosji. Men etter en stunds forløp kom han tilbake og slo seg ned for natten fordi han hadde sett bjørn borti skauen. Da han dro videre neste morgen sa Anne at det nok ikke var noen bjørn han hadde sett, men trolig Samuels mile-bukse. «Men når du kommer inn i skauen så ser du en svart fugl. Den vil vise deg vei til hestene dine.»

En vinterdag kom Anne til bygds med en unge som skulle døpes. Ungen hadde hun put-

tet godt ned i en skinnpose så bare hodet stakk opp. Da hun med posen på ryggen kom fram til presten viste det seg at ungen ikke hadde noe hode, det var slått av underveis da hun dro gjennom skauen og ned Manneskaret. «Hva skal jeg med denne ungen som ikke har noe hode,» sa presten. «Å, den hadde da hode da jeg dro hjemmefra,» sa Anne.

En viss uhyggestemning og tanker om trolldom og underjordiske har vel finnene og det som ble fortalt om dem greid å fremkalle hos folk som nærmet seg Flaksetra i de dagene og i årene fremover. Finnene og deres kunster har kan hende vært på tale ut på kvelden mellom farbror til hallendingen og kameratene hans, som Asbjørnsen forteller om i «En natt i Nordmarka». — «Den ti krigsfolka låg neri Holstein,» begynte hallendingen sin fortelling, — «ja, du mins nok den tia, du Elias? — var farbror min, som bodde på Ringerike, oppå Krokskauen ein gong med noen andre. Dom låg ved Flaksetra synnafor vegen og hogg køla-ved. Da det lei mot kvelden, gjorde dom opp varme i ein skråbakke og la seg til å sova. Men døm hadde inte søvi lengi før dom hørde ungeskrik og tralling. Han farbror såg opp, og på ein bergknatt beint imot seg fekk'n sjå ei hulder sitta med ein skrikerunge, og hu song for'n og prøvde å stagge'n det beste hu kunne. «Håffer sitter du her da?» spurte'n farbror. «Å, mannen min er borte,» svara a, «og så synes je je likså godt kunne gå ner hit og ha det litt hyggelig hos 'er». — «Hå er mannen din hen da?» spurte 'n fabror. «Han er ute i krigen han, der de andre krigsfolka er,» svara huldra. Men ungen vart mer og mer amper, og skreik og bar seg og høldt et sånt hus at det var reint uråd å få svevn på aua. Detta syntes 'n farbror var for gæli. Han vart harm og sint og tok den eine varmebrannen etter den andre og kasta opp imot a. Og borte vart a. Men rundt ikring i alle åsa og hauga skratta og lo det. «Det var ei svari hygge du fekk ta dei kara, Gyri Haugen,» ropte det.» —

Hvem var så disse to, Samuel og Anne, som det fortelles om fra Flaksetra? — Simen Jacobsen Flagsetter i manntallet fra 1686 hadde en sønn Ole, som etter all sannsynlighet fulgte etter ham som bygselsmann. Den eneste mann ved navnet Samuel som etter kirkebøkene ser ut til å ha tilknytning til Flak-

setra heter Samuel Olsen, og er da rimeligvis Ole's sønn. Var Ole gift med en finnejente er altså Samuel ren finne. Denne Samuel var født i 1700 og døde i 1768 som Samuel Olsen Flaksæter. Han har flere barn født i 1740-årene, men han kan ikke ha vært gift med Anne. Den eneste Anne som en kan se oppholder seg på Flaksetra på Samuels tid er Anne Jørgensdatter, født 1673, død 1751. Hun var ugift. Men hovedsaken er allikevel at disse to var på Flaksetra samtidig gjennom en årrekke og at de begge var rene finner. Vi kan nemlig gå ut fra at Anne var datter av Jørgen Henriksen, som i manntallet i 1686 står oppført med finsk kone og tre barn pluss en pleiesønn. Da er hun

sønndatter av finnenes «grand old man» på Krokskogen, «Gamle Henrik Finne», som han kalles, også i offentlige dokumenter. Denne Henrik Henriksen er den eldste på skogen og den som først kom dit. Han var født i 1590-årene og kom antagelig til Krokskogen senest i 1639. Han har ryddet Toresplassen, og der døde han i 1671. Foruten Jørgen, som overtok plassen etter faren, hadde «Gamle Henrik» tre sønner. Av disse kom den ene, Henrik Henriksen den yngre, som bygselmann på Stein i Bærum, og hans etterkommere ble inngiftet i flere av de gamle slektene i Lommedalen.

Av Erling Bjørke.

Lunder Annex Maadeholdsforening.

Lunder Annex' Maadeholdsforening — kva er no det for noko? vil kanskje dei spørja som er kjent i Lunder. Og med god grunn, for det vart diverre ikkje meir enn berre framlegg om å skipa slik lag der sovidt eg kan skjønna.

Føre 1816 hadde det vore forbod i fleire år mot brennevinsbrenning, ialfall i heimane, men det året tok Stortinget burt dette forbodet, og gav løyve til brenning heime, iminsto for dei som brukte jord. At dette vedtaket ikkje var berre bra synte seg snart, for no vart det ei fælsleg drikking både i bygd og by, kanskje ikkje minst i bygdene der det ikkje vart so sers langt mellom kvar ein som drakk seg frå gard og grunn, og etter kvart laut styresmaktene setja strengare og strengare vilkår for heimebrenninga for so mot slutten av 1840-åra å forbjoda det heilt.

Men ogso på andre måtar freista ålvorleg tenksame folk å koma drikkinga til livs, og etter engelsk og amerikansk mønster byrja dei ogso her og i andre land å skipa *måtehaldslag*, det var gjerne folk frå overklassa som gjekk i brodden for det, og føremålet for desse laga finn ein i etterføljande.

Indbydelse og Forslag.

Vort Fædreland og vort Folk, velsignet af Gud med Fred og Frugtbarhed, med Frihed

og borgerlig Lykke, omstraalet af Evangeliets hellige Lys, trues og hjemsøges dog alt længe, ligesom andre land og Folkeslag i vor Tidsalder af en Fiende lige farlig og ødelægende for Christelige Dyder og Sædelighed, Huuslig Fred og velsignelse, for Timelig Ære og Velværd og for Slægtens Sundhed og Kraft.

Denne Fiende er Brændevinet og den deraf flydende hyppige Drukkenskab. Vi kjende alle denne Fiende og tilstaar, at den stifter uberegnelige Ulykker, men ere vi også tilstrækkelig bleven opmerkssomme paa dens frygtelige Ødelæggelser og overbeviste om dens ubetingede Fordærvelighed?

Vor Tids bæste og viseste Mænd ere bleven opmærksomme derpaa; Lovgivere og Regjeringer have søgt ved Lover og Politie foranstaltninger at bekæmpe denne Fiende eller idetmindste at sætte Grænser for de Ulykker den udbrede, men forgjæves. Ingen udvortes Magt, intet Herre Bud eller Lovbud formaaer at betvinge eller forjage den. Understøttet af vores egen urene Begjærighed og andre Lyster; af Egennytte og Sandselighed sniger den sig fremdeles frem, forstyrrer de ømeste Baand, nedbryde de ædleste Kræfter, fortærer Frugterne af vore Hænders Arbeide og opsluker Landes Velstand og Grøde.

Denne fælles Fiende kan kun betvinges ved

Fælles forenede Kræfter og Kampen maa begynde hos os selv, det kun vi allene selv gjøre. Det Ordentlige og Maadeholdne maa nøiagtig overholdes af givtige Drik, ja det maa netop gjøre Begyndelsen derpaa ved Exemples Magt og med Overbeviisningens Kraft at bekæmpe Fienden og vinde alt Flerre og Flerre til Deeltagelse i Kampen for den gode Sag.

Det er paa den Maade ved Stiftelsen af Maadeholds foreninger at man i Nordamerica, England og Sverig samt andre Land ligesom og her paa flere Stæder i vort Fædreland med held begyndt og fortsat Kamp til Brændeviisningens afskaffelse.

En Forening bør ogsaa her i denne Bygd oprettes, men da er det ogsaa nødvendigt at Flerre og saa mange, som med os erkjende for sig selv og andre og det velgjørende Maal for hvers bestræbelser, og personlige Opofrelser slutte sig til vor Forening. Det er imidlertid kun paa Overbeviisningens Vei, de selv have fulgt og følge, vi søge at føre andre til dette Maal.

I det vi saaledes anbefale Sagens alvorlige Overveielse, og som Middel hertil Læsningen af de angaaende Maadeholdsforeninger udkomne Skrifter som dels ere, dels vil vorde anskaffede og udbreite, tillade vi os i Guds og Menneskehedens og Fædrelandets navn at indbyde og opfordre en hver til at indtræde i vor Forening ved at antage og underskrive følgende

Love for

Lunder Annex' Maadeholdsforening.

Vi undertegnede, som ved erfaring og mange slags Ulykkestilfælde, ere bleven advaret og overtydede om, at Drukkenskabslasten er en af de afskyeligste for Gud og Mennesker, og at i sær Brændeviisndrikken fordærver Sjel og Legeme, forstyrrer Sundheden, bevirker Lediggang, Vellyst, Fattigdom, Kiv og Strid, ja ofte forleder til de største Forbrydelser, vi have høitideligen med samt vores Familier forenet os til en Christelig Maadeholdsforening, og lover for Guds Aasyn og i vore Medmenneskers Overværelse med Troskab og Samvittighed at ville holde følgende Forening og Forpligtelser.

1. Vi erklærer, og lover fra nu af ikke at give noget beruset menneske, selv om han forlanger det, Brændeviin.

2. Saa meget muligt at indskrænke Brugen af Brændeviin hos mig selv og andre, og saavidt vi formaae at hindre alt Fylder, samt aldrig os selv at beruse.
3. Aldrig at lokke eller nøde nogen til at drikke Brændeviin.
4. Aldrig at give noget Barn under 15 Aar Brændeviin, uden naar det kan tjene som Lægemiddel.
5. Aldrig at sælge Brændeviin eller af Brændeviin tillavet Drik, samt Strængelig at forbyde sine underhavende det, og imotsadt fald at anmelde saadant til vedkommende Politi, hvis nogen som oven anført, skulle handle med Brændeviin eller af Brændeviin tillavet Drik.
6. Vi erklære og love ligeledes, saa meget det lader sig gjøre, at skye Verts- og Kroehuse, samt Omgang med Drukkenbolte og berusede Mennesker.
7. Vi erklære at vi tildele denne Christelige Maadeholds forening Ret til at udstøde af vort Samfund enhver som ikke opfylder ovenstaaende Forpligtelser i dens offentlige Forsamlinger at bekjendtgjøre Navnet paa den udstødte, ligesom den og har Ret til, igien at optage i Foreningen et udstødt Medlem.
8. En gang Aarlig skal der holdes en høitidelig Forsamling af alle Foreningens Medlemmer, i hvilken en Bestyrelse af 5 medlemmer vælges, der mellem sig udkaare en Formand og en Secretair. Denne Bestyrelse forestaaer Foreningens anligender, og giver omstændelig og offentlig beretning om dens Fremgang og Tilstand. Den fungerer til neste Aarsmøde, og de Fra-trædende kan vælges paa nye, men ere ei forpligtet til at modtage valget. Bestyrelsen samles desuden 4-hver Maaned og ellers saa ofte Formanden finder det fornødent.
9. En hver, som ønsker det kan til en hver Tid blive optagen som Medlem af Foreningen ved at melde sig hos en af Bestyrelsen eller hos hvem anden af Foreningens Medlemmer, som Bestyrelsen dertil beskikker og ved at underskrive disse Love.
10. Det staaer et hvert Medlem frit for, om han dertil finder sig beføiet, at udtræde af

Foreningen, naar han til Bestyrelsen skriftligen anmelder saadant.

Lunder Annex den 16 April 1842.

Ole Lundesgaarden, Elling Lundesgaarden, Even Uggen, A. Berg, Anders Lundesgaarden.

Som skiftested paa Oppegaarden vil det nødig lade sig gjøre for mig at indgaae paa Bestemmelsen i femte Post, da de Reisende synes at have Krav paa at faae det Nødvendige som haves paa Skiftestedet, men for øvrigt indgaaer jeg i Forening med de øvrige paa de anførte Betingelser dersom jeg kan overbevises om at dette kan stifte Gavn eller Indskrænkning i Drukkenskabslasten; men det forekommer mig, at saa vakker og rørende som Indbydelsen er, saa sløve og lidetbetydende ere Lovene, da man antager at man daglig kunde gaae beskjenket, uden ligefrem at kunde overbevises om at være denne Lovs Overtræder og saaledes med Rette udstødes af Foreningen, og mod ved List at faae Mennesker berusede, er ikke berørt.

P. Strande.

Med forundring sees, efter at have vedtaget og underskrevet denne Forening, senere have udskrabt sit Navn, saadant forekommer mig som besynderlig, først at indgaae i Foreningen og med et igien at Dadle over dens Love.

Ole Lundesgaarden.

Merknad.

Originalen til dette dokumentet fann eg på nedre Skinnes i Krødsherad somaren 1947. Dei som har skrive under på det var alle av dei beste menn i Lunder på den tid. Kven som gjorde opptaket til denne foreningen er ikkje godt å segja, men det er truleg Ole Lundesgaarden (Holandsmann) som har gjort opp-taket. Både av handskrifta og blekket det er skrive med kan ein sjå det er heilt visst at han har skrive dokumentet, og å døma etter den merknad han har ført på etter at P. Strande (Peder Oppegaard) har skrive sin merknad, er Ole ikkje heilt blid på Strande. Kan henda var det Strande å takka at det etter alt å døma ikkje førte til noko meir, for Ole Lundesgaarden har skrive til på baksida: Bortlægges. Korleis dokumentet er komi til Skinnes er heller ikkje godt å segja forvisst, men eg kan tenkja meg at Anders Berg kan ha havt det med seg dit til bror sin som då åtte nedre Skinnes, og so er det blitt liggjande der. Av underskrivara var Ole og Elling Lundesgaarden brør, Anders Lundesgaarden son til Elling, og A. Berg syskinbarn til Ole og Elling. Anders vart seinare eigar av Ringnes i Krødsherad. Peder Strande kunne elles ha mykje rett i si mistru, for medlemene hadde lov å drikka både øl og vin, og det kan leggja ein mann i bakken.

Av Harald Vibe.

Fra Ringerikes gamle bygningskultur.

Ruvende og herskkelig er hovedbygningen på *Halsteinrud* gård i *Heradsbygda*.

«100-åringen» ligger fast i terrenget i bakkehellet med fasade vendt mot dalen og utsikt over samme. Den vakre åslinjen danner god bakgrunn.

Jo — de gamle forstod å bygge på rette sted — —. Rolig — behersket — enkel og ukunstlet er hovedformen.

Taket som er halv-valmet var meget brukt på Ringerike fra ca. 1830-åra og framover.

Den gilde bygning med den lange rekke vinduer i to høgder gir huset et festlig og stor-slagent utseende. Når solen spiller i de mange glass blir det liv og rørelse i den prektige fasade.

Kanskje festligst vinterkveldene når lys tentes i de mange rom. Bygningen var *illuminert*. En minnes uvilkårlig eventyret om *kongsgården*.

Ja — den har noe preg av *kongsgård* — slik de fantes på Ringerike i eldre tider —.

Når så den store dobbeltdør ble slått opp, ble gjestene likesom ønsket et «hjertelig velkommen til gårds.»

Bygningen som den nå ser ut, er typen på *god byggeskikk* fra begynnelsen av 1800-åra på Ringerike. Vi har i Hole *Libakke*, som med sitt utseende i dag skal være fra ca. 1830. Disse bygningene har megen likhet med hin-annen —.

Våningen på *Halsteinrud* har nok ikke sett

slik ut som i dag i de eldste tider av gårdens historie. Da Engebret Tandberg kom dit i 1840 var ganske sikkert hovedbygningen av mindre format. — En beskjedne tømmerbygning.

Tandberg var — etter hva det berettes om ham — en stort anlagt mann med initiativ og virkelyst, og under ham er sikkert huset formet som det står i dag.

Bygningene ble utvidet og kledd med bord. Taket fikk nok også da sin nåværende form. Vinduene ble gjort større, høyere, og således mer «kondisjonerte». Oppdelingen i små ruter, fire i høyden og 4 i bredden var standsmessig.

Vi har for oss en bygning som populært kalles å være «Sorenskriverstil». Fasaden er ikke symmetrisk, som også har sin grunn i tilbygget. Gjennom den store hoveddør kommer en in i gangen, og vi ser trappen som fører opp til annet stakkverk.

Bygningen inneholder mange rom. De i tilbygget er salspregede. Dobbelte dører fører fra gangen inn til disse. Der er gamle, hygge-

lige paneler, og flere rom er rappet med leire på tømmerveggene. Dette lunet godt i en gammel og gissen bygning, dessuten ga det glatte «kondisjonerte» vegger. Det ble brukt tapet eller malt direkte på leirappen.

Karakteristiske detaljer som listverk, ornamental utslykning eller dekorativ maling var det ingen steds å finne. Heller ikke var noen gammel malmtung ovn fra Soknedalens Jernverk å se.

Alle rom var hjemmekoselige og var preget av tidens enkelhet hva angår utformingen. Det var god anledning til å møblere herskkelig og derigjennom visé storleiken av hva slags folk som bodde her.

Rester av et gammelt og morsomt tapet fant jeg i et rom i annet stakkverk, det jeg herigjennom forærer til Ringerikes Museum uten å ha innhentet eierens samtykke. —

Når vi denne gang i heftet gir plass for et lite utdrag av gårdens historie etter Lagesen, avbilder huset og omtaler dette, er det fordi vi hører at våningen formedels slett vedlike-

hold gjennom tidene, er dømt fra livet — til fortapelse. Den skal rives. Skjer det forsvinner et *monument* som viser gammel, *god byggeskikk* på Ringerike.

Det skal en god porsjon pietetsfølelse til å ombestemme seg. Ikke rive! Men sette bygningen i stand. Den vil fortsatt tale romantikk og være bygdas pryd og gi sin herre godt husly i enda 100 år. — —

Harald Vibe.

*

A. Lagesen sier i sin bok «Ringerikes slekter» at Halsteinrud i Heradsbygda, Norderhov, er ingen *riktig gammel ættegård* sjøl om den fra det 18. til slutten av det 19. århundre var i samme slekts eie.

I midten av 1600-tallet tilhørte gården Asle Skollerud, som var bygselrådlig over hele eiendommen. Etter dennes død i 1670-årene gikk gården en tid fra eier til eier, til den 1716 ble solgt til Peter Jonsen Heieren — også kalt Peter Bjørnerud — som kan betraktes som stamfar til Halsteinrudslekten.

Eierne heter nå avvekslende Peter og Jon helt til 1840 da Jon Halsteinrud overdrog gården til sin svigersønn Engebret Tandberg, som fra før var eier av naboeiendommen Bjørnerud.

Engebret Tandberg og hustru hadde i alt 13 barn, hvorav 11 nådde voksenalder.

Tandberg eide også Halkjenrud i Lunder og drev store forretninger som skog-, tømmerhandler og sagbrukseier, både i og utenfor bygda.

Han var også sterkt engasjert sammen med en bror som var trelasthandler i Drammen, og da den store trelast- og pengekrise kom i midten av 70-årene, måtte begge brødrene se sit bo tatt under konkursbehandling, og herunder ble alle Tandbergs eiendommer solgt. Halsteinrud med Bjørnerud ble overtatt av Tryg Veholt eller Røsseng høsten 1877, og dermed gikk gården ut av slekten.

Tryg Røssengs dødsbo ovedrogs i 1914 ved skjøte Halsteinrud til lærer Johan Skøien, som i 1941, en tid før han døde — solgte gården til kjøpmann A. Glesne. —

Av Jacob Andr. Samuelson.

Minnekast og offerrøysen.

Det fortels om kunstmålar Skredsvig at eingong han var tilstades på ein av maleristillingane sine, tyktes han at eit maleri som han sjøl sette sers høgt vart mindre påakta. For tett attmed hong eit anna som alle trudde dei skyna var god kunst, og priste i høge toner.

Han smilte og takka for høgteringa, men so pekte han på det andre biletet og sa: «Det er ikkje verst det biletet de no har sett på, men se på den tommelfingeren på det maleriet her. Da je fekk til den ordenlig, da var je glad.»

Skredsvig gjekk vidare, men det var mange som såg maleriet med tommelfingeren på den dagen. —

I dag vil je få lov til å peika på ein slik mindre påakta ting i det store biletet som heiter folkeminne, og som millom mange andre også «Ringerike» har teke seg på å teikne sin lut av.

Det er so rart med det at det *ein* tek til å glane på, vil snart alle sjå. Soleis med mykkje av det gamle. Eit godt døme er asatrua om

Odin og Tor. Dei karane og trua på deim veit alle greie på, endda den trua har halde seg mykkje kortare tid og sett mindre merke etter seg enn trua på desse gamle kasta vi enno finn rundt i skogane våre.

Det je her skriv, gjer ikkje krav på å heite vitskap, men er berre ein freistnad på å få folk til å ta vare på desse minnene om ei religiøs tru som temmelig sikkert er eldre enn både asatrua og trua på paven. Når læsarungdomen i Hole ofrar ein grankvist på Ulvekastet nede på Moen millom Vik og Svensrud til minne om den læsarungdomen som ulven tok der for kanskje 100 år sia, er det knapt nokon av dei som veit at dei er med på å halde liv i gamle religiøse skikkar som er eldre enn både Hølekjerka og den gudetru dei der lærer.

Kastet «Mannen» attmed vegen frå Brekkebygda til Strømsodbygd vert halde ved like den dag i dag til minne om ein som miste livet sitt der. Kastet på høgre sida i Haugerud-

kleiva på Havikskogen minner oss og om eit av dei tristaste drama frå dei mørke skogane. Slik minnes og jødane enno «Apsalon Davids sønn, den skjønneste mann i Israel» ved å kaste ein stein burt til det gamle gravmelet som med rette eller urette bær namnet hans i Hinnons dal eller der ikring.

For ringerikingar er det ikkje naudsynt å nemne alle kasta, dei hugser vel å ofre der dei skal, enten dei skal fara frå Strømsodbygda til Flø eller millom Sokna og Adalen. Det koster ikkje stort å hugse på, og kan ei slik billig ofring bergje oss mot å få vont fylgje av spøkeri og anna styggedom, so er det no ikkje meir om å gjera.

Enkelte kunne kanskje heller ha hug til å høyre at desse offerskikkane er kjent over heile landet under ymse namn, so som varp, offersteinar, uppkast, hitterøysar, kjærleikssteinar og liknande. I somme bygder, t. d. Modum, ligg fleire offersteinar jamsies og vert då nemnd presten og klokkaeren. I Skredsvigs bok: «Det gamle skilderi» s. 25 står det: «Vi nærmer oss offerstedet, og jeg med en diger kampestein. — Du vil nok gjøre dig til for presten idag, sa Nils, han hivde bare en liten en bort på klokkaeren. — Ja, for jeg skal skrifte, sa jeg og kastet mig opp på presten og begynte å synge Hjalmarvisa så det bare ljo- met i Østmarkene.»

På kastbråtasteinen ovafor Tandberg på Øst-Modum ofrar endå ungdomen for god lykke på jakt og fiske. —

I Stavanger turistforenings årbok 1930 fortel museumsdirektør dr. Jan Petersen om *heilage kvite steinar* frå øyane i Ryfylke.

Til samanlikning vil je nemne eit bibelord frå Jesaja 57.6. «Håle steinar i dalen held du deg til, dei, ja dei er din lut. For deim hev du rendt drykkoffer ut og bore grjonoffer fram. Skulle eg vera nøgd med det?» — I 2. Kong. 17. står det: «Dei tente steingudane som Herren hadde sagt dei ikkje måtte gjera.»

Det er mindre von at prestane på Heggen likte at budeiene på prestegården ofra på varpa etter vegen til Heggenvøllen for god lykke på setra, men dei gjorde det no like vel, og læsarungdomen frå Finnemarka på Modum ofra nok fyrst til «presten» ved finnevegen før dei skjelvande bar fram sitt konfirmasjons- offer i borstua på Heggen.

Jens Lauritzson Wolff: «Norigia Illustrata»

prenta i 1651 har denna fråsegn om sjøfinnane: «Disse Finner ere icke andet at regne end for hedninge, fordi de ville nøye eller sjelden lade sig undervise udi den Christelige Tro oc Lærdom. De haffve deris Aff-Guder ståendis udi Skoufve oc den vilde Marek oc ere de mange tilsammen om en Affgud, somme aff dem hafve en stoer Steen, oc somme it stort grantræ.»

Utan nokon nærmare samanlikning vil je til slutt nemne etter mine eigne folkeminnesamlingar frå 1935: «Det står ei offergran på nersida av vegen på Bymoen i Hole.»

Med det same vil je få sende mi beste takk til dei mange her over bygdene som har vist velvilje for samlearbeidet mitt. —

Skreia.

Ein gong ho Kristi Setra i Brekkebygda kom ut ein St. Hansmorran, hørde ho skreia reiste. Ho for beint inn i Haverstingen. (Detta var før der vart tunell.) Ulera gjekk fyri og lokka, kuene rauta, geitene brekte og sauene skreik. Då sa ho: «No må de vara stille, no drar ulera til fjells med krøttera sine. No har dei liggi her uppe i seteråsen.»

Gunnar Plassen hørde juleskreia burti haugen tett med Bråtane i Brekkebygda. Han hadde møtt skreia trettankvelden og hadde høyr t det hadde spelt og dansa. —

Etter Rønning E. Bråtane ved J.A.S.

Eldste Segna om Sökkendalen.

På ei av ferdene mine trefte je ein sokkendøling og spurte han om han hadde noke rektig gamalt å fortelja om heimbygda si.

Det var han straks viljug til, og so fortalde han detta: Den tid Gamle-Eirik frista Jesus i øydemarka, viste han rundt heile verda og lovde han *alt*, om han ville halda seg til honom. «Alt detta skal du få,» sa han; «men det derre vil je ha for meg sjølv,» sa han og pekte på Sökkendalen.

«Derfor er det ikkje å venta at det kommer likare folk derifrå enn sånne som je,» la forteljaren til.

J. A. S.

Av Anders Viljugrein.

Sølvskatten i Holleia.

Ennå lever det gamle folk i Tyrstrand som kan fortelle underlige ting om livet i skogen. Snart var det kølabrenneren som hadde tatt seg en høneblund ved mila og fikk se ei smellvakker jente neri snaret da han vakna. En annen hadde sett sølvtøy på bekkébånn som ingen fant igjen. Så var det store bølinger med feite kuer som ble borte med ett. Det ensomme livet i skogen gir plass for mystikk, poesi og lyrisk stemning. Mange både kjente og ukjente sagn og eventyr skriver seg frå Holleiaskogene. Bonden Johan Bråten, som døde 193—, var en kjent skogskar og en dyktig og interessert forteller. I hans etterlatte papirer fantes dette ukjente sagn om Sølvskatten i Holleia, som jeg her vil gjengi mest mulig i sin opprinnelige form og tilegner det

Johan Braatens minne.

«Men hå ere da som feller deg, Johan? Er du sjuk, eller har du sett noe rart oppi Skauen?»

«Ja,» sier je om ei lita stund. «Sett noe rart har je inte, men je holdt på å skulle gå meg bort like oppmed jordesgarden din. Je syntes all ting ble så ukjent og fremmed for meg. Men så hørte je det hogg ved. Så gjekk je etter lyden, og nå er je da Gudsjelov heme.»

«Ja, du har nok vøri nere på å sku bli rik du,» sier han, «og kanskje du har sett Sølv et du?»

«Sølv et,» sier je. «Er det Sølv oppi der?»

«Ja,» sier Gamlen. «Dettane har je alleri snakka om til noen, men han bestefar sa det var sølv oppi her, og det mye au det, for han hadde sett det.»

«Er det et skjerp det da,» sa je.

«Å nei da,» sa han, «det er nok ittenoe skjerp, *det er reien sølvstas alt sammen, det,*» sa han, og så begynte han å fortelle.

«Han bestefar fortalte meg at han en søndagsettermiddag gjekk oppi skauen her og rusla, rett som det var kom han inn på en fint opptråkka Vei. Dette syntes han var rart, godt kjent som han var her i sin eien Mark, hadde han aldri sett denne Veien. Han stod litt og tenkte: «Hvor går da denne Veien hen?» Han fulgte den et lite støkke, så ser han en

rein og klar Kilde — mura av halvrunde kampesteiner. Fra Kilden gjekk det en liten avløpsrenne som vannet rant av. Rundt denne viste tydelig tråkk av folk som brukte å komme her for å hente vann. Bestefar sa at han la seg ned for å drikke, og med det samme ha nskulle reise seg opp, stod en blid, pen liten Mann like bak ham og sa: «*Je ser Du liker godt vann.*» Bestefar ble da noget forundret, da Mannen var ukjent, og han syntes da han skulle kjenne alle deromkring. Den fremmede hadde en noget underlig vannbøtte i den ene hånd, så bestefar forstod da at han kom for å hente Vann, og han sier: «Men å er da De ifrå som er så ukjent og kommer her etter Vann? Jeg trodde je skulle kjenne alle rundt her, men Dere kan je itte minnes å ha sett før!» «Å,» sa Mannen. «Je er nok inte så fremmen so Du trur, je bur her je, og detta er brynn min, og ettersom du har drekki av vannet mitt, kan du vel følge meg hjem, så skal du få se hva slags naboer du har. Du behøver inte å være redd,» sa han, «for du har vel forstått at kjerringa di har besøkt oss flere ganger, og vi føler oss liksom i gjeld til dere. Hadde itte kjerringa di hjelpt oss sist mi kjerring var sjuk, så hadde je nå vøri aleine. Ja,» sa han, «nå må Du gå inn.»

Under denne samtalen hadde vi gått ifrå Vannspringen, og da je skulle se meg om, stod vi like utenfor et pent lite hus. Mannen åpna døra og jeg gikk inn. «Sett deg,» sa Mannen. I det samme hørte je en sus, og et Kvinnfolk datt ned i peisen. Hu kom like bort til meg, så meg like opp i ansiktet og sa: «Takk for Du kom. Je har lenge venta på deg, og nå får du komma inn i stua og se hvordan vi har det.» Hun åpna en dør til et stort rom som var fylt med bare sølvstas. Et stort firkantet bord som stod på en rund stolpe, fire krakker — alt av grovt hjemmesmidd sølv. «Ja,» sier kjerringa, «detta veit vi nå itte hvor vi skal gjøra ta, for vi har nå ingen som skal ha det, for du veit håssen det gjekk med den vesle gutten vår, da kjerringa di hjelpte oss, og noen flere blir det itte nå, for je er over to hundre år. Men du veit, Dere skal vi itte

Av Nils Johannessen.

Et par folkemelodier fra Ringerike.

Fra tid til annen har jeg skrevet ned endel melodier som jeg har hørt av eldre folk her på Ringerike. Dr. O. M. Sandvik har sett gjennom «samlingen», og han sier bl. a. om den: melodiene er, synes det meg, absolutt egnede til å tas inn i «Ringerike» — — mulig med et par unntak.

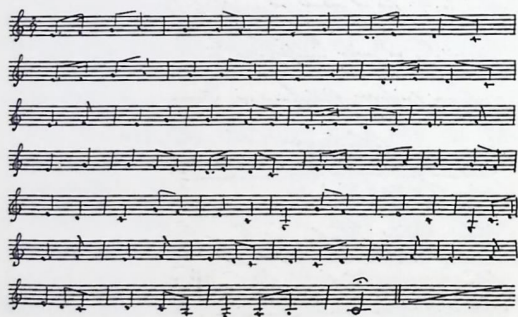
Her kommer da to av dem.

Den første heter «Langeberglåtten» og er fra Viken i Ådal. Den er skrevet ned etter Kristi Ramberget: Vi lar henne fortelle sjøl:

Langeberglåtten er en huldrelått.

Langeberg, som låtten har namnet sitt etter, er et bratt fjell som ligger rett ovafor ei kjørke. Under preka en søndag hørte kjørkelyden vakker musikk oppe frå berget. Folk drog ut for å lye på. Til slutt var kjørka tom, og da gikk også presten ut. Så stod da både presten og menigheten ute på kjørkevangen og lydde på låtten som de underjordiske spelte.

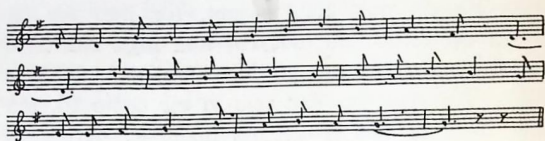
Den var slik:

Sandvik sier om denne melodien: Langeberglåtten bør med. Den er meget forskjellig fra de to som Lindeman opptegnet i Valdres for akkurat hundre år siden.

*

Den andre tonen jeg tar med her, er en variant av «Eg gjekk meg opp til seterli». Den er fra Hole og er skrevet ned etter Maren Johannessen.

Je gikk meg opp te seterli te jenta mi.
Je gikk og je satt, men veien var bratt,
je kom itte dit før langt på natt.

«Å vil du ha, min kjære Per, for du kom her?»
«Å rømme på brød, derovapå smør,
derte ska du få silkeslør.»

«Je skulle vel følgj(e) deg et støkke på vei,
min kjære Per.
Men kommer a mor, ser kua mi står,
så vil a vetta å jeg går.

Je skulle vel følgj(e) deg et støkke på vei,
min kjære Per.
Men kommer 'n far, ser kua mi står,
så vil 'n vetta å jeg går.

Men vil du nå gjøra som je seier deg,
min kjære Per.
så gå te a mor med høffelig ord,
så får du meg med seng og med bord.

Men vil du nå gjøra som je seier deg,
min kjære Per.
så gå te 'n far med høffelig tal¹⁾
så får du meg med hus og med gard.

Så drog jeg på meg hosone hvit —,
så hvite som krit,
så gikk jeg dit.
Dom svara meg bra, dom svara meg ja!
Nå har jeg aldri vøri så gla.

«Je gikk meg opp te seterli» er en morsom variant av en utbredt vise, sier Sandvik. Utenom den vi kjenner fra «Norske folkedanser» har bl. a. Sandvik skrevet ned to som en finner i hans bok Folkemusikk i Gudbrandsdalen.

¹⁾ Avkorting av tale, uttales med tjukk l.

Alt på en hånd!

NÅR DET GJELDER
BYGNINGSARTIKLER
SÅ SPØR OSS.

TLF. 545 - 616

THORESEN & BERG

JERN - JERNVARER - BYGNINGSARTIKLER
RØRHANDLEL
HØNEFOSS

TELEFONER:
545-616-726-978

10 METER UNDER DETTE BYGG LAGRES DET GODE HØNEFOSS BRYGG

Hønefoss Bryggeris
Øl.

Hønefoss Bryggeris
Mineralvann.

